

Ammattikorkeakoulujen julkaisuarkisto Theseus tuo tiedon avoimesti saataville

[Tolonen Tiina](#)

23.4.2013 :: [Energia ja ympäristö](#), [Internet ja ICT](#)

Suomessa ammattikorkeakoulut ovat edelläkävijöitä avoimen julkaisemisen edistäjinä. Yhteinen julkaisuarkisto Theseus on kokotekstijulkaisujen määrällä mitattuna Suomen suurin, ja se kasvaa vuosittain tuhansilla uusilla julkaisuilla.

Julkaisuarkistolla tarkoitetaan tieteellisten julkaisujen tallentamiseen ja avoimeen verkkojulkaisemiseen soveltuvaa teknistä järjestelmää ja sen ympärille rakennettuja palveluita. Niiden kehittäminen Suomessa käynnistyi varsinaisesti 2000-luvun alussa, vaikka verkkojulkaiseminen on muutamissa yliopistoissa aloitettu jo 1990-luvulla [\[1\] \(#cite-text-0-0\)](#).

Julkaisuarkistojen toiminta pohjautuu niin sanottuun open access -periaatteeseen, joka tarkoittaa tiedon avointa saatavuutta (kuva 1). Käytännössä se tapahtuu lataamalla julkaisu verkkoon ja antamalla vapaa oikeus sen lukemiseen, kopioimiseen, tulostamiseen ja linkittämiseen kokotekstimuodossa. Kokotekstillä tarkoitetaan sitä, että teksti on kokonaisuudessaan luettavissa julkaisuarkistosta, ei pelkästään tiivistelmä tai lyhenne. Avoimuuden kriteereistä keskeisimpänä pidetään kokotekstin ilmaista saatavuutta. Avoimeen saatavuuteen kuuluu ehdottomasti lisäksi se, että teoksen tekijänoikeuden kaikki haltijat ovat antaneet siihen suostumuksensa. Sama julkaisu voi olla saatavissa myös toisessa muodossa, esimerkiksi maksullisena painotuotteena [\[2\] \(#cite-text-0-1\)](#).

Kuva 1. Open Access -periaatteen mukaan tieto on avoimesti kaikkien saatavilla

Suomessa julkaisuarkistosovelluksia kehittää esimerkiksi Kansalliskirjasto, joka ylläpitää usean eri organisaation

aineistoja sekä Kansalliskirjaston omia digitoituja kokoelmia sisältävää Doria-julkaisuarkistoa sekä ammattikorkeakoulujen yhteistä [Theseus](http://www.theseus.fi) (<http://www.theseus.fi>)-julkaisuarkistoa. Yliopistoilla on itsenäisesti kehitettyjä julkaisuarkistopalveluja, kuten Oulun yliopiston Jultika-julkaisuarkisto.

Suomalaiset julkaisuarkistot ovat menestyneet hyvin maailmanlaajuisessa julkaisuarkistovertailussa. Huhtikuussa 2013 julkaistussa [Ranking Web of Repositories](http://repositories.webometrics.info/en/top_portals) (http://repositories.webometrics.info/en/top_portals) -sivuston vertailussa Doria-julkaisuarkisto löytyy sijalta 21 ja Theseus-julkaisuarkisto sijalta 19 kaikkiaan 127 vertailun julkaisuarkiston joukosta [\[3\]](#) ([#cite-text-0-2](#)).

Theseus syntyi yhteisenä hankkeena

Syksyllä 2004 opetusministeriö asetti työryhmän laatimaan suositukset avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan edistämiseksi Suomessa. Työryhmän [muistiossa](#) (http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_256_tr08.pdf?lang=fi) suositettiin, että korkeakoulut ja tutkimuslaitokset joko yksittäin tai yhteistyössä pystyttävät tarvittavat avoimet elektroniset julkaisuarkistot, joihin tutkijat voivat tallentaa julkaisujensa rinnakkaiskopioiden vapaasti verkossa käytettäväksi. Lähtökohtana oli tutkimusten saatavuuden, saavutettavuuden, levikin, näkyvyyden, vaikuttavuuden, käytettävyyden ja hyödynnettävyyden parantaminen [\[2\]](#) ([#cite-text-0-1](#)).

Suomen ammattikorkeakouluissa lähdettiin kehittämään julkaisuarkistotoimintaa yhteisenä hankkeena vuonna 2008, koska tutkimus- ja kehittämistoiminnan tulokset sekä opinnäytetyöt haluttiin saada aiempaa paremmin saavutettaviksi. Hankkeen tuloksena syntyi Theseus-nimen saanut julkaisuarkisto. Aloitussaiheessa tavoitteeksi asetettiin se, että julkaisuarkistoon tallennettaisiin lähes kaikki Suomessa valmistuvat amk-opinnäytetyöt [\[4\]](#) ([#cite-text-0-4](#)). Pilottiversio Theseus-julkaisuarkistosta aloitti toimintansa syksyllä 2008 yhteensä 11 ammattikorkeakoulun voimin ja täyteen tuotantokäyttöön päästiin vuonna 2010.

Tällä hetkellä Theseukseen tallennetaan opinnäytetöitä 25 ammattikorkeakoulusta, ulkopuolella ovat vain sisäasiainministeriön hallinnonalaan kuuluva Poliisiammattikorkeakoulu sekä Ahvenanmaan maakuntahallinnon alaisuudessa toimiva Högskolan på Åland. Open access -kokotekstijulkaisujen määrällä mitattuna Theseus on Suomen suurin julkaisuarkisto, tietueiden määrällä mitattuna vielä toistaiseksi toiseksi suurin. Theseuksen sisältämien julkaisujen määrä kasvaa vilkkaampina aikoina jopa useilla sadoilla töillä päivässä, vuositasolla uusia tulee noin 13 000 [\[5\]](#) ([#cite-text-0-5](#)).

Vuoden 2012 lopussa tallennettuja kokotekstijulkaisuja oli jo lähes 50 000 ja niitä oli ladattu lähes 9 miljoonaa kertaa. [\[6\]](#) ([#cite-text-0-6](#)). Tämä kertoo myös siitä, että Google ja muut hakupalvelut indeksoivat Theseuksen sisältämää aineistoa tehokkaasti. Kokotekstiedostojen latauskertoja Theseuksesta voidaan seurata [Simplestats](http://publications.theseus.fi/simplestats/) (<http://publications.theseus.fi/simplestats/>)-tilastointiohjelman avulla jopa julkaisukohtaisesti. Tilastot eivät kuitenkaan kerro sitä kuinka kauan tai pitkästi työtä on luettu, ainoastaan avauskerrat. Theseuksen tilastoissa näyttäytyvät myös yhteiskunnalliset trendit ja keskustelunaiheet. 10 ladatuimman työn joukossa tällä hetkellä on muun muassa työ joka käsittelee selviytymistä läheisen itsemurhan jälkeen sekä kinesioiteippauksen käsikirja fysioterapeuteille.

Theseuksen teknisestä ylläpidosta sekä kehittämisestä vastaa Kansalliskirjasto. Ammattikorkeakoulujen osalta kehittämisestä ja sisällön linjauksista vastaa AMKIT-konsortion alainen [Theseus-ohjausryhmä](#) (<http://www.amkit.fi/index.php?id=28,132,0,0,1,0>). Käytännön tasolla Theseuksen toimintaan liittyviä asioita sekä käyttäjätukea hoitavat niin sanotut Theseus-asiantuntijat, joihin toimivat **Minna Marjamaa** Laurea-ammattikorkeakoulusta sekä **Sanna Savolainen** ja **Tiina Tolonen** Oulun seudun ammattikorkeakoulusta.

Ammattikorkeakouluissa edellytetään rinnakkaistallentamista

Rinnakkaistallentaminen on avoimen saatavuuden muoto, joka tarkoittaa rinnakkaiskopion tallentamista esimerkiksi painetussa julkaisussa ilmestyneestä artikkelista avoimeen julkaisuarkistoon mahdollisen embargo-ajan päätyttyä. Embargo- eli karanteeniaika, jonka aikana artikkelia ei voida julkaista avoimessa julkaisuarkistossa, on normaalisti 6 - 12 kuukautta. Tunnetuimmilla kansainvälisillä tiedekustantajilla on yhteinen [SHERPA/ROMEO](http://www.sherpa.ac.uk/romeo/) (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>) -palvelu, josta voi tarkistaa heidän rinnakkaistallennuskäytäntönsä. Useimmat kustantajat sallivat nykyisin tallentamisen tutkimusorganisaation omaan julkaisuarkistoon.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE ry antoi lokakuussa 2009 yhteisen [Open Access –lausuman](http://www.arene.fi/data/dokumentit/52bd599d-66f6-41a9-8cb7-6e151ec677d5_open%20access%20julkilausuma.pdf) (http://www.arene.fi/data/dokumentit/52bd599d-66f6-41a9-8cb7-6e151ec677d5_open%20access%20julkilausuma.pdf). Lausuman mukaisesti ammattikorkeakouluissa toimivien opettajien ja tutkijoiden edellytetään rinnakkaistallentavan tieteellisissä julkaisuissa tai korkeakoulun omissa julkaisusarjoissa julkaistut tutkimusartikkelit Theseus-

julkaisuarkistoon 1.1.2010 lähtien. Lausumassa suositettiin julkaistessa suosimaan avointa julkaisupolitiikkaa noudattavia julkaisukanavia, kuten kunkin koulutusalan Open Access -lehtiä ja avoimesti saatavilla olevia sarjajulkaisuja. Myös aiemmin julkaistujen artikkelien rinnakkaistallentamista suositeltiin [\[7\] \(#cite-text-0-7\)](#). Oamkissa henkilökuntaa kehoitetaan pidättämään itsellään oikeus rinnakkaistallentaa julkaisunsa Theseukseen heti kun se on mahdollista.

Vastaavankaltaisia lausumia on annettu myös yliopistoissa. Helsingin yliopistossa on annettu rinnakkaistallentamiseen velvoittava [mandaatti](https://wiki.helsinki.fi/pages/viewpage.action?pageId=63123924) (<https://wiki.helsinki.fi/pages/viewpage.action?pageId=63123924>), joka astui voimaan alkusyksystä 2010. [Tampereen](http://www.uta.fi/tutkimus/OA/rinnakkaistallentaminen_tay.html) (http://www.uta.fi/tutkimus/OA/rinnakkaistallentaminen_tay.html) sekä [Jyväskylän yliopistoissa](http://openaccess.jyu.fi/rt) (<http://openaccess.jyu.fi/rt>) tutkijoita on kehoitettu rinnakkaistallentamiseen, velvoittavaa mandaattia niissä ei ole.

Theseuksen käyttäminen Oamkissa

Theseus otettiin käyttöön Oamkissa 1.8.2010. Opinnäytetöiden sähköistä tallentamista oli ryhdytty pilotoimaan Sosiaali- ja terveysalan yksikössä jo edellisenä talvena, ja käytänne laajentui tuolloin muihinkin Oamkin yksiköihin. Käytännössä tämä tarkoitti opinnäytetöiden paperiversioiden kansittamisen lopettamista ja siirtymistä sähköiseen töiden palautukseen.

Kaikkia opinnäytetöitä ei kuitenkaan tallenneta Theseukseen, sillä opiskelijalla on aina oikeus kieltäytyä tallentamasta opinnäytetyötään sinne, opinnäytetyön tilaaja ei anna lupaa verkkojulkaisemiseen tai työn muoto ei mahdollista sen sähköistä julkaisemista. Vaihtoehtoisesti ammattikorkeakoulusta riippuen opinnäytetyö voidaan toimittaa joko paperiversiona kirjastoon tai se tallennetaan intraan. Oamkissa Theseukseen tallentamisen vaihtoehtona on intraan tallentaminen, yleisin vaihtoehto Suomen ammattikorkeakouluissa on työn palauttaminen paperiversiona kirjastoon.

Aloitusvuonna viiden toimintakuukauden aikana Oamkin opinnäytetöistä 35 % tallennettiin intraan ja 65 % Theseukseen. Vuoden 2011 tallennuksissa tallennusmäärien suhde näihin vaihtoehtoihin pysyi lähes samana, intraan tallennettiin tuolloin 31 % ja Theseukseen 69 % opinnäytetöistä. Opiskelijat valitsevat kuitenkin kasvavassa määrin tallennuksen avoimeen julkaisuarkistoon, sillä vuonna 2012 opinnäytetöistä 75 % tallennettiin Theseukseen ja 25 % päätyi intraan. Oamkissa on tehty myös AMKIT-konsortion tilaustyönä Theseuksen käyttöön liittyvä opinnäytetyö [\[8\] \(#cite-text-0-8\)](#).

Rinnakkaistallennusten määrissä on suurta vaihtelua ammattikorkeakoulujen välillä. Joissakin ammattikorkeakouluissa julkaisukokoelmat on luotu Theseukseen, mutta yhtään rinnakkaistallennusta ei ole tehty, yhdestä ammattikorkeakoulusta puuttuvat julkaisukokoelmat toistaiseksi kokonaan. Oamk sijoittuu rinnakkaistallennusten määrällään toiseksi ammattikorkeakoulujen joukossa 61 rinnakkaistallennuksellaan. Suurin osa näistä on Oamkin omaan verkkojulkaisusarja ePookiin tallennettujen julkaisujen rinnakkaistallennuksia. Eniten rinnakkaistallennuksia Theseukseen on tehty Jyväskylän ammattikorkeakoulussa, jonka julkaisukokoelmissa on yhteensä 110 julkaisua.

Käytännön syyt lisäävät julkaisuarkistojen tarpeellisuutta

Julkaisuarkistojen yleistymisen taustalla on useita käytännöllisiä syitä. Tallennetut tietueet ovat keskitetysti ylläpitäjän hallittavissa sekä käyttäjien löydettävissä ja selattavissa. Tietueet saavat tallennuksen yhteydessä myös pysyvät verkko-osoitteet (URN), jotka ovat riippumattomia verkkosivuissa tapahtuvista muutoksista. Theseuksen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, ettei jokaisen ammattikorkeakoulun erikseen tarvitse alkaa selvittämään erilaisia teknisiä vaihtoehtoja ja julkaisuprosesseja vaan toimitaan yhteisillä, samankaltaisiin tarpeisiin räätälöidyillä ohjelmistoilla. Opiskelijan näkökulmasta suuri etu on siinä, että sähköisessä muodossa oleva julkaisuarkistoon tallennettu opinnäytetyö on helppo linkittää esimerkiksi työpaikkahakemukseen tai osaksi CV:tä.

Taloudellisten syiden merkitys on kasvussa. Painettujen ja e-lehtien tilaushintojen jatkuva nousu on johtanut siihen, että lehtitilauksia on jouduttu lakkauttamaan korkeakoulukirjastoissa. Avoimista julkaisuarkistoista on toivottu maksutonta vaihtoehtoa painetuille lehdille sekä tiedekustantajien usein hyvin hintaville tietokannoille. Toisaalta avoimien julkaisuarkistojen syntyminen on koettu uhkaksikin tiedejulkaisemiselle etenkin pienillä kielialueilla, sillä avoimen julkaisemisen seurauksena painettu tiedejulkaiseminen saattaa jopa kokonaan loppua.

Rinnakkaistallentaminen lisääntyy hitaasti

Theseus on esimerkki siitä, kuinka yhteistyöllä on saatu aikaa opinnäytetöiden avoimen saatavuuden kannalta

merkittävä palvelu. Rinnakkaistallennusten määrät ovat Theseuksessa kuitenkin vielä varsin vähäisiä, sinne on tallennettu opinnäytetöiden lisäksi lähinnä vain ammattikorkeakoulujen omien julkaisusarjojen julkaisuja.

Tiedon puute kustantajien käytänteistä, omista tekijänoikeuksista tai julkaisuehdoista voi olla osasyynä rinnakkaistallentamisen hitaaseen lisääntymiseen. Näihin viittaavia tuloksia on saatu [Tampereen](http://tampub.uta.fi/handle/10024/66335) (<http://tampub.uta.fi/handle/10024/66335>) ja [Jyväskylän](https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/37728) (<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/37728>) yliopistoissa tutkijoille tehdyissä rinnakkaistallentamista koskeneissa kyselyissä [\[9\]](#) (#cite-text-0-9) [\[10\]](#) (#cite-text-0-10). Tampereen kyselyyn vastasi 205 yliopistoyhteisön jäsentä, jotka tallennusten vähäisistä määristä huolimatta kuitenkin pitivät open access-periaatetta joko erittäin tai melko tärkeänä. Ammattikorkeakouluissa vastaavaa tutkimusta ei toistaiseksi ole tehty.

ARENE ry:n antama Open Access -lausuma ei ole myöskään tuonut ratkaisua rinnakkaistallentamisen yleistymiseksi ammattikorkeakouluissa. Avoimen julkaisemisen tärkeyttä ja merkitystä tulisi saada enemmän näkyviin erityisesti opetushenkilökunnan ja tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotyötä tekevien keskuudessa. Opinnäytetöiden avoin saatavuus on ammattikorkeakoulujen osalta suurelta osin saavutettu, muu sisältö tulee vielä kaukana perässä.

Lähteet

1. [^](https://wiki oulu.fi/download/attachments/9013141...) Julkaisuarkistojen infrastruktuuri -hankkeen loppuraportti. 2011. Oulun yliopisto. Hakupäivä 22.2.2013. <https://wiki oulu.fi/download/attachments/9013141...>
2. [^ab](#) Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistio. 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 8. Hakupäivä 13.12.2012. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet...>
3. [^](#) Ranking Web of Repositories. Top portals. Cybermetrics Lab, Consejo Superior de Investigaciones Cientificas (CSIC). Hakupäivä 4.4.2013. http://repositories.webometrics.info/en/top_portals
4. [^](#) Viita, S. 2008. Theseus – ammattikorkeakoulujen yhteinen julkaisuarkisto. Tietolinja 2. Hakupäivä 13.12.2012. <http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/tietolinja/0208/theseus.html>
5. [^](#) Theseus.fi – Ammattikorkeakoulujen julkaisuarkisto. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Hakupäivä 13.12.2012 ja 22.2.2013. <https://publications.theseus.fi/>
6. [^](#) Ilva, J. 2012. Tukevasti kasvu-uralla: Kansalliskirjaston julkaisuarkistopalvelut vuonna 2012. Tietolinja 1. Hakupäivä 13.12.2012. <http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/tietolinja/0112/kasvuuralla.html>
7. [^](#) Ammattikorkeakoulujen Open Access –lausuma. 2009. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 22.10.2009. Hakupäivä 13.12.2012. <http://www.arene.fi/data/dokumentit...>
8. [^](#) Lahdenperä, S. & Ranta, A-K. 2012. Ammattikorkeakoulujen julkaisuarkisto Theseus. Käyttöönotto- ja perustamisvaiheet sekä nykyiset käytänteet ammattikorkeakouluissa. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
9. [^](#) Sisättö, O., Heikkilä, T., Hyödynmaa, M., Melin, R. & Mäki, K. 2012. Open Access -kyselyn tulokset. Tampereen yliopiston kirjasto. Hakupäivä 13.12.2012. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8932-7>
10. [^](#) Harjuniemi, M.-L. & Lehto, S. 2012. Open Access -kysely: tulokset. Mitä mieltä artikkelien rinnakkaistallentamisesta? Jyväskylän yliopiston kirjasto. Hakupäivä 13.12.2012. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201204261581>